

Det hvide snit gav ro på stue

Danmark er det land, som i forhold til indbyggertal gav flest mennesker det hvide snit. Mindst 4.500 operationer. Mod alt fra psykopati til åndssvaghed, skizofreni og utilpassethed.

Få dage inden Anden Verdenskrig brød ud i efteråret 1939, blev der på Vor Frue Plads i København, foran det gamle universitets hovedbygning, taget et gruppebillede.

Fotografen bad de 206 deltagere om at rykke sammen, så godt det nu lod sig gøre - sagde måske også 'cheese' - og trykkede på udløseren.

HENRIK LARSEN

På billedet, der er så pakket med ansigter, at det kan være lidt svært at skelne den enkeltes træk, står cremet af den tids neurologer - samlet til Den 3. Internationale Neurologikongres.

Blandt emnerne var flere nyheder med tilknytning til psykiatrien, nemlig elektrochokket og lobotomien. Sidstnævnte også kendt som det hvide snit, der oprindeligt blev udviklet og første gang udført af portugisiske neurolog Egas Moniz i 1935: en bedrift, der i 1949 skaffede ham Nobelprisen i Medicin.

I universitetets vestibule stod plancher, der forklarede, hvordan dette snit blev lagt. Og skal man sige det kort, så gik det ud på at overskære visse nervebaner i hjernens hvide substans hos stærkt plagede psykiatriske patienter - hvorefter de, angiveligt, ville opleve fred for martrende tanker.

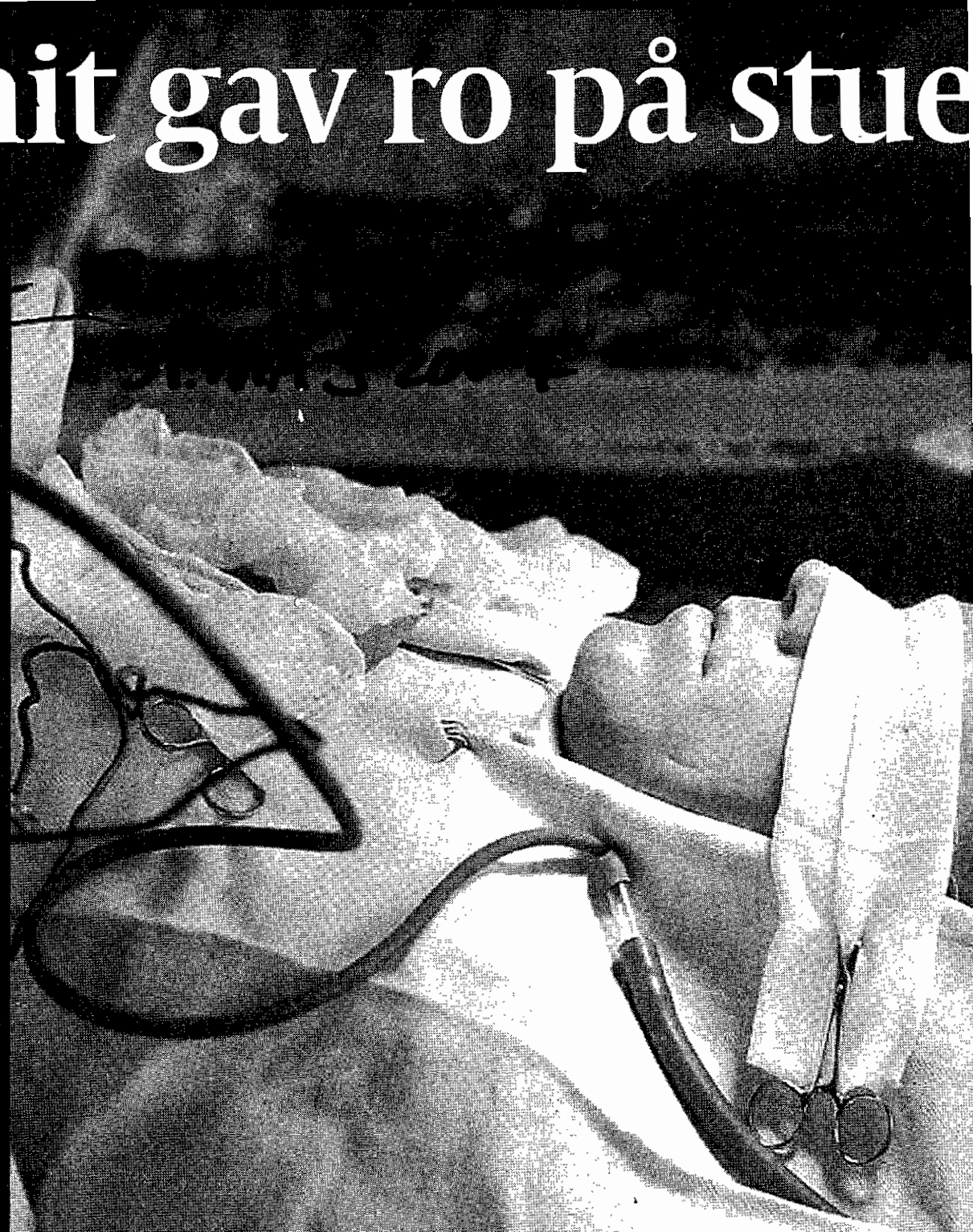
I lys sommerjakke ses på billedet den

man hidtil har vidst. Det er opgjort af historikeren Jesper Vaczy Kragh, der i morgen forsvarer sin ph.d.-afhandling 'Det hvide snit' på Medicinsk Museion i København, og han har også fundet andre, nye oplysninger. Herunder, at åndssvageinstitutionen Andersvænge ved Slagelse i begyndelsen af 1950'erne lod ti børn i alderen 6-14 år lobotomere på Rigshospitalet. Den 6-årige, fordi han ikke var til at komme i kontakt med.

Det særlige ved afhandlingen er, at den via gennemgang af flere hundrede lobotomi-journaler kaster lys på både danske lægers bevæggrunde for den hyppige anvendelse af teknikken og fortæller, hvordan flere patienter blev tvunget til at gennemgå operationen.

Samtidig er det beretningen om, hvordan dansk psykiatri i store dele af det 20. århundrede var biologisk orienteret, håbløst underbemandet på lægesiden - og stærkt interesseret i at befæste sin position som lægeligt speciale, fortæller Jesper Vaczy Kragh:

»Når man i dag ser på anvendelsen af lobotomi i Danmark - og tænker på, at det sidste klassiske hvide snit blev udført så sent som 1970'erne - melder der sig flere spørgsmål. Herunder, om danske læger kun anvendte operationen, der jo allerede fra begyndelsen havde en række kendte bivirkninger, som en slags sidste udvej.

amerikanske neurolog Walter Freeman, som havde haft plancherne med. Og han fortalte, hvordan han sammen med sin landsmand, kirurgen James Watts havde raffineret Moniz' teknik, således at man nu skar i hjernens frontallapper; en teknik, Freeman og Watts kaldte lobotomi og havde udført på 54 amerikanere under lokalbedøvelse.

Freeman, som senere udførte i tusindvis af lobotomier, forklarede sine tilhørere i København, at indgrebet langt hen ad vejen måtte betegnes som en succes. For hvor patienterne før var plagede, forsvandt med ét »al urolighed, angst og nervøs spænding«.

Visse bivirkninger kunne der ganske vist være, erkendte Freeman, blandt andet i form af svækket dømmekraft, vedvarende eufori og besvær med at holde på vand og afføring. Men viste de sig, ville personen på sigt blot komme til at leve som en »følelsesmæssigt afladet, uduelig drivert - i en tilstand af munter ligegyldighed«. Og det var den »pris«, han eller hun måtte betale for at få relativ fred, påpegede Freeman.

Den dag kom lobotomien til Danmark, og inden årets udgang var den afprøvet på Sct. Joseph Hospital i Århus.

Verdensrekord

Intet land har, i forhold til indbyggertal, udført så mange lobotomier som Danmark.

Det skete på Rigshospitalet og på Kommnehospitalet i Århus, og fra 1939 til 1983, hvor det sidste indgreb fandt sted, fik mindst 4.500 danskere det hvide snit; om end en del af de nyere operationer, fra slutningen af 1950'erne og frem, blev udført ved hjælp af præcisionskirurgi, såkaldt stereotaktisk behandling.

Tallet 4.500, der er konservativt sat, er mindst 500 operationer højere, end

»Det er bl.a. det, jeg har undersøgt ved at gennemgå sygejournaler fra især statshospitalet Oringe ved Vordingborg. Og sammen med skrivelser fra de statslige psykiatrimyndigheder tegner de helt klart et billede af en række forskellige grunde til, at vi fik verdensrekorden i det hvide snit. Samtidig viser materialet, at man som psykiatrisk patient helt frem til slutningen af 1960'erne løb en risiko for at blive lobotomeret, hvis lægerne fandt, at det var en god ide. Og at henvisningsårsagen kunne være alt fra tvangsneurose til skizofreni, maniodepression og svær depression«, siger Jesper Vaczy Kragh.

Et støjhelvede

For at forstå danske lægers brug af lobotomi er det nødvendigt at se på den situation, psykiatrien var i frem til 1940'erne. Sagen var, at man ikke havde meget at tilbyde de hårdest ramte patienter ud over beroligende midler og chokkure - bl.a. cardiazol-chok, hvor man i realiteten fremkaldte en række epileptiske anfald hos patienten ud fra en forestilling om, at epilepsi og skizofreni rent biologisk bekæmpede hinanden.

Samtidig var de psykiatriske afdelinger underbemandede, hvad læger angik. Typisk var der 6 læger til 1.000 patienter, hvilket betød, at den enkelte patient ikke konstant var under lægelig vurdering.

På de tunge afdelinger var der en infernalsk larm - og op til 30 patienter på en stue. Og denne larm kunne indirekte spille ind, når en patient blev indstillet til lobotomi, siger Jesper Vaczy Kragh:

»Ro på stuen har ikke været den egentlige henvisningsårsag, men når lægerne efterfølgende har beskrevet virkningen af operationen hos en patient, er det tit anført på plussiden, at vedkommende ikke længere råber så me-

LOBOTOMI. En ph.d.-afhandling kaster lys over danske lægers bevægelsegrunde for den hyppige anvendelse af det hvide snit i perioden 1939-1983. Foto: Lennart Nilsson

get. Så spørgsmålet om at skaffe ro har uden tvivl spillet ind.

De mange tilfælde af lobotomi hænger også sammen med den stærke biologiske orientering i dansk psykiatri, siger Jesper Vaczy Kragh:

»I modsætning til i en række andre lande, hvor psykologien og psykoanalysen stod relativt stærkt i mellemkrigsårene - f.eks. USA og Frankrig - havde disse tanker og teorier ingen større påvirkning på dansk psykiatri. Psykiaterne, der i de fleste tilfælde også var neurologer, tænkte i biologiske årsagssammenhænge - og det var rationalet bag at skære. Det spillede også ind, at lobotomien frem til 1960'erne i aviser og blade blev præsenteret som en kur, psykiaterne sagde god for.

»Det underlige er, at de psykologer og psykoanalytikere, der fandtes i Danmark, stort set ikke meldte sig på banen med protester. Så heller ikke fra den kant blev der stillet spørgsmål ved det hvide snit«, siger Vaczy Kragh.

Det gjaldt en kvinde, der blev lobotomeret på Rigshospitalet i 1950. Hun fik snittet på baggrund af følgende vurdering fra psykiaterne på Oringe:

»Det er vor gennem længere tid befæ-

stede opfattelse, at lobotomi er indiceret, til trods for patientens modvilje mod operationen«.

Spørgsmålet om samtykke spiller en væsentlig rolle i den danske historie om det hvide snit. For selv om man fra 1939-1955 skulle have patientens ja til at gennemgå operationen - eller et ja fra de nærmeste pårørende - blev nogle opere-

ret uden samtykke. Og andre fik snittet med et samtykke, som lægerne havde skaffet ved at finde et perifert familiedlem, der sagde ja.

I mange tilfælde blev patienter opereret på trods af deres udtrykkelige nej.

Dødeligheden ved lobotomi-operationer var 2-4 pct. og i visse perioder 9 pct. Når det gjaldt kønsfordelingen, var

der en klar overvægt af kvinder, viser af handlingen: Af de 4.500 operationer blev ca. 65 pct. foretaget på kvinder - der udgjorde i snit 54 pct. af patientskaren på landets psykiatriske hospitaler.

»Det var ikke på nogen måde medicinsk begrundet, men lægerne var ganske enkelt mere tilbøjelige til at anvende det hvide snit, når patienten var en kvinde«, siger Jesper Vaczy Kragh.

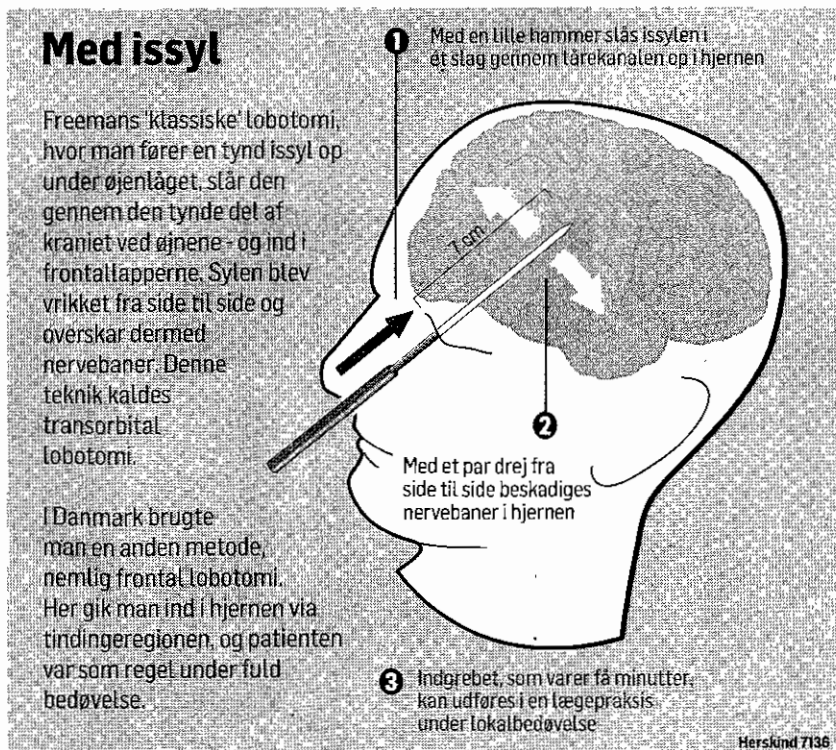
Var kvinden - ud over at være psykisk uligevægtig - grov i munden, kunne det øge risikoen for lobotomi. Således blev en anden Oringepatient, en 20-årig, stærkt udadreagerende pige, opereret, fordi psykiaterne beskrev hende som »modstræbende mod alt, kommanderende, aggressiv«. Hun fik snittet uden at have modtaget anden behandling end et kortere forsøg med elektrochok.

Fra 1955 ophævede man samtykkeerklæringen, men alligevel faldt antallet af lobotomier gradvis i Danmark. Behandlingen begyndte at komme i modvind, Folketingets Ombudsmand blandede sig, og i 1983, efter en kritisk rapport fra en gruppe yngre psykiatere, stoppede psykokirurgi i Danmark.

Siden er det hvide snit for alvor kommet i miskredit - ikke mindst på grund af filmen 'Gøgereden' - og i USA arbejder en lobbygruppe på posthumt at få frataget Egas Moniz Nobelprisen.

»Men indtil videre har Nobelkomiteen ikke været lydhor«, siger Kragh.

henrik.larsen@pol.dk

it gav ro på stuen

